

Лідія Ковалець (Чернівці)

Не вронивши ані одного листочка... Іван Франко як видавець спадщини Юрія Федьковича

Особливі заслуги Івана Франка як фєдьковичезнавця були предметом спеціальних студій не раз, хоч ми не можемо сказати, що наявні публікації навіть у їх сукупності дають вичерпну характеристику цікавого і доволі складного питання. Абсолютно невивченим залишається психологічний аспект Франкової рецепції особи і творчості найбільшого поета зеленої Буковини, а з ним фєдьковичівський вплив на поезію, прозу та драматургію І. Франка, як і питання про своєрідність сприйняття буковинцем яскравої зорі молодого галичанина – майбутнього автора “Мойсея”. Стосовно останньої зауваги, то якихось документальних свідчень для її прямого підтвердження не збереглося, однак на основі Федьковичевої лектури і з’яви нових рис у творчості можна було б змодельовати це сприйняття і отримати свіжий матеріал для загальнішої картини взаємозв’язків різних поколінь української творчої інтелігенції ХІХ ст. Відкладаючи згадані завдання, так би мовити, на дальшу перспективу, повернемося до тих складових теми, котрі начебто й розроблялися, проте не настільки ґрунтовно, як вони того вартують. Власне, сьогодні нас не можуть задовольнити ані коментовані окремі Франкові відгуки про Ю. Федьковича, найчастіше дібрані тенденційно, ані превалювання погляду на І. Франка – талановитого дослідника, видавця і популяризатора спадщини Ю. Федьковича – як на її безстрашного рятівника від буржуазно-націоналістичних фальсифікаторів (див.: статтю О. Мазуркевича [7], частково публікації А. Коржупової [5], Г. Мізюна [11]). Окрім того, сама Франкова оцінка Федьковичевих здобутків і невдач, його ж характеристика життєвих мандрів письменника, літератури про нього була іноді невідповідною до суті речей, а це з огляду на “лакований” портрет класика зазвичай не запримічували. Для нас важливо зараз проаналізувати цю складну, не позбавлену суперечностей, але й щасливу передісторію І. Франка як Федьковичевого видавця, бо таки з неї починалася його безпосередня робота 1901 року над унікальним проектом – першим повним і критичним виданням творів найбільшого буковинського поета. Львівський період у житті Ю. Федьковича, на якому акцентував увагу автор тематично найближчої для нас публікації Б. Якимович [24], не мав до цього видання майже ніякого відношення. Натомість нам здається доречним подати ширші відомості про спроби І. Франка розшукати і зберегти завдяки видрукуванню, коментуванню власноруч знайдені матеріали до життєвої біографії і творчості Ю. Федьковича, глибше проаналізувати специфічний підхід Франка-текстолога і коментатора до Федьковичевих матеріалів у контексті його власної редакційно-видавничої практики і у зв’язку з відповідними зусиллями інших тогочасних видавців

спадщини буковинця. Сподіваємося, що такий розгляд допоможе повніше окреслити образ І. Франка як фєдьковичезнавця і загалом ученого – за І. Свенціцьким, “у Галичині першого українського філолога з чуттям громадянина” [20: 7].

І. Франко мав відкрити для себе Федьковичеву поезію ще в дрогобицький період життя, найімовірніше, за дебютною збіркою “Поезії Іосифа Федьковича”, яку видав Б. Дідицький у Львові 1862 року. Сам видавець, через чотири з половиною десятиліття, подаючи у пресі власні спомини як “Матеріали до історії зносин галичан з буковинцями”, не без гордості за свою причетність до першовідкриття нового імені констатував, що у 1870-х роках “не было майже руського студента, ба и молодого суплента, который бы не знал що з тех поезій, особливо ж цілого Довбуша задеклямовати” [9: ч. 52]. І. Франко, впевнені, теж належав до когорти Федьковичевих шанувальників, більше того, сам підтвердив факт незвичайної популярності творів буковинця, прибраних в одєжу музики: “Його пісні, поміщені в сій книжці, розійшлися по всій Галичині, їх співали гімназійні ученики й міщани; вже в 1867 р. я чув деякі в Дрогобичі; інші держаться досі по різних полках в устах вояків” [21: т. 33: 122]. У пору своєї ранньої юності хлопець мав читати Ю. Федьковича і за періодикою, і за коломийськими виданнями 1867–1868 років, він мав з інтересом дослухатися до згадок цього імені, коли, скажімо, через роки запам’яталось таке: “Про те, що Федькович працює над “Макбетом”, чув я в 1873 р. в Дрогобичі, будши тоді учеником 7-ого гім[азійного] класу” [21: т. 33: 392]; більше того, І. Франко як митець, початкуючий письменник мав сам надихатися біля джерел Федьковичевих творів (за спостереженням О. Огоновського, автор “Довбуша” “подав Франкові не один мотив до написання повісті “Петрії і Добошуки” [14], народженої, як відомо, ще до того, як юний талант сяде за університетську парту).

Згодом Федьковичеві впливи на І. Франка як оригінального автора здобудуть складнішу природу, він працюватиме у власній стильовій манері, більш книжній, а ближчим до буковинця стане Франко-критик, учений, прискіпливий обсерватор минулого і сучасного рідної літератури, популяризатор її у всеслов’янському просторі. Загальна ж оцінка Федьковичевих писань виявиться далеко неоднозначною, на хвилях свого не інакше як неврівноваженого душевного настрою І. Франко то з пієтетом назве Ю. Федьковича Буковинським Кобзарем, то “мізерним наслідувачем Шевченка, нічим не оригінальним, окрім бесіди, ще мізернішим драматиком, пародіюючим Шекспіра” [21: т. 26: 76], то по кількох роках опісля заперечить самому собі, коли вигукне: “Ні, поезія Буковинського Кобзаря жива, правдива поезія”, автора поіменує “одною з найоригінальніших літературних фізіономій” [21: т. 27: 37], то знов без зважання на обставини критикуватиме свого попередника і сучасника за малоосвіченість, вузькість тематики, щоб у статті “Южнорусская литература” (1904) для “Энциклопедического словаря Ф. Брокгауза и И. Ефрона” висловити думку, яка з огляду на призначення вже мала, певно, слугувати нормою: “Единственный талантливый и оригинальный австро-русский писатель, выступивший с самого начала 60-х годов и почти сразу занявший в воображении энтузиастической молодежи место возле Шевченка, был Иосиф Федькович” [21: т. 41: 138].

Зазначимо, що різкувата критика стосувалася іноді цілком безпідставних речей. Наприклад, Франкові “Критичні письма...” стверджують, ніби Ю. Федькович став наслідувачем Т. Шевченка по тому, як дістався між галицьку інтелігенцію, тоді як насправді буковинський автор із полону свого найбільшого літературного захоплення вийшов задовго до приїзду у Львів. З боку І. Франка це було ніщо інше, як пошук ілюстрації на користь думки про згубний вплив галицької інтелігенції на творчі натури, і особа Ю. Федьковича з її великим моральним потрясінням, здобутим у Львові, здається, найкраще підходила для цього. Отож, мають рацію сучасні дослідники, делікатно зауважуючи, що геніальний І. Франко теж був часто суб’єктивним, а “подеколи, з тактичних міркувань, і кон’юнктурним. Був живою людиною, був “цілим чоловіком” [10: 7].

А між тим навіть принагідні Франкові висловлювання про Ю. Федьковича в літературно-критичних статтях та в епістолярії вже 1870–1880 роках засвідчили не просто його підвищений інтерес до буковинця, заснований, підкреслимо, на глибокому знанні його творчості. Юний галицький авторитет уже тоді збагнув потребу у підготовці спеціальних студій федьковичівської тематики, виявленні та залученні до них свіжих документальних матеріалів. У жовтні 1881 року, перебуваючи в рідних Нагуєвичах, не розкошуючи, мріючи про лампу, щоб “працювати поночі”, І. Франко мріяв заодно і про нові матеріали для журналу “Світ”, зокрема про біографію Ю. Федьковича, яку він сам уклав, та про його твори [21: т. 48: 290]; для журналу “Правда” – про рецензію на збірку німецькомовних поезій буковинця “Am Tsheremussh”, що якраз вийшла у Чернівцях [21: т. 48: 320–321]. Завжди старанно призибуючи документи, “цікаві для письменства”, турбуючись про їхній друк, І. Франко у березні 1885 року в газеті “Зоря” вмістив часто цитований у федьковичезнавстві, але без зазначення, що це з Франкової подачі, лист І. Тургенєва до М. Драгоманова з прозорим натяком на захоплення метра російської літератури повістями буковинця. Ця першопублікація вкупі із документально засвідченими мріями теж означала наявність у І. Франка здорового дослідницького інтересу і до творчості автора “Люби-згуби”, і до його незвичайного життєпису. Хтозна, чи ця активність не інспірувалася ще й з боку Франкового адресата, тим паче, що письменник сам констатував: “70-ті і 80-ті роки характеризуються в галицько-руському духовному житті впливом Драгоманова. Жодна партія, жоден із видатніших письменників не уник його впливу” [21: т. 41: 87], “його статті й листи – то були для значного числа галичан мов удари батога; вони пекли й боліли” [21: т. 41: 485]. Добре знайома Франкові книга Федьковичевих повістей, що її видав М. Драгоманов на свій власний кошт у Києві 1876 року, гадаємо, теж була для нього своєрідним батогом – як зразок, спонука до каменярьської праці, конкретніше – до вивчення, видання, популяризації творів буковинського автора.

Власне, самому працювати з каменярьською одержимістю й спонукати до того інших завжди було в характері І. Франка. Недарма у статті “Конечність реформи учення руської літератури по наших середніх школах” (1884) знаходимо прямий

заклик прилучити і дітей до творів Федьковича та й до класики загалом: “Стилістика наша поки що дуже ще недостатньо простудійована, але тут бодай вказання і розумний аналіз стилістичної краси таких класиків нашої прози, як Марко Вовчок, Квітка, Федькович і другі, могло би зробити дуже багато для вироблення смаку учеників” [21: т. 26: 325].

Ось так своєрідно підписавшись під рекомендацією вивчати творчість видатного письменника Буковини у школі і цим давши відповідь сьогочасним ініціаторам його вилучення зі шкільних програм [15: 47], а, крім того, 1888 року виявившись гірко враженим несподіваною смертю свого найбільшого предтечі в західноукраїнському письменстві, І. Франко сам обрав курс на значно активніше дослідження всього, що пов’язане з небіжчиком. Як на нас, у такій поведінці могло таїтися суто людське відчуття власної провини: Федькович відійшов, рідко ким підтриманий у своїй самотності, а він, І. Франко яко молодший, так і не вибудував міст для взаємного контакту, не відкрив для себе Поета особисто... У 1888 році автор “З вершин і низин” виступив одразу з чотирма публікаціями на федьковичівську тему, дві з них призначалися для польських газет “Kurjer Lwowski” та “Prawda” і були фактично великими некрологами. Довірливо скориставшись хибною, неперевіреною інформацією, взятою із ще недрукованої автобіографії Ю. Федьковича (а вона була не інакше, як документальним самосвідченням поетової душевної драми) і цим підтвердивши своє ще явно недостатнє знання Федьковичевого життєвого шляху, І. Франко “реабілітував” себе присутніми міркуваннями про його оригінальну художню манеру і творчість буковинця. При цьому, що цікаво, пропонувалася чи то скоріш підтримувалася ідея майбутнього видавничого проекту: “Остаточна оцінка поетичної діяльності Федьковича буде можливою тільки тоді, коли його твори, з яких досі опубліковано лише половину, будуть видані повністю” [21: т. 27: 180]. Хтозна, чи на 13 січня – час друкування статті – львівсько-чернівецька громадсько-культурна інтелігенція уже встигла обговорити питання про долю літературної спадщини померлого, хоча, з іншого боку, мабуть, і були вже якісь перемовини, якщо І. Франко повідомив читачів “Kurjer-a Lwowsk-ogo” про 6 томів і про причетність до майбутнього видання чернівецької “Руської Бесіди”, конкретніше – професора тамтешнього університету С. Смаль-Стоцького.

Не думалось, не гадалось авторові цих слів, певно, тоді, що в Чернівцях справа видання Федьковичевих творів розгортатиметься мляво, 1895 року заходом редакції газети “Буковина” там спроможуться хіба що на невеликий за обсягом (128 с.) перший випуск першого тому повного видання за редакцією В. Щурата, і доведеться Львову, НТШ і йому, Франкові, перебирати на себе справу таки найдіяльнішого способу увічнення пам’яті письменника – повного видання його творів.

Свою готовність до такої праці і своє право нею займатися І. Франко підтвердить іще наполегливішим, як колись, збиранням документального матеріалу, його публікуванням та коментуванням, спеціальними федьковичезнавчими студіями. Скажімо, 1888 року в першому і, як виявилось, єдиному числі редагованого Фран-

ком журналу “Товариш” було подано характерний лист буковинського поета до священика і громадського діяча Д. Танячкевича, при цьому викладено історію друкованої знахідки і переконливо доведено час її написання – 1863 рік, а не 1874, як вважав О. Огоновський. Згодом “Житє і слово” в 1894 і 1895 роках подало виявлені І. Франком “Листи Федьковича до ученицької громади в Станіславові 1866–1868”, листи його ж до А. Кобилянського 1861 року і лист до Б. Дідицького. Саме письмова інформація, отримана на власне прохання від професорів Чернівецького університету С. Смаль-Стоцького та К. Ганкевича під час роботи над статтею “Молодий вік Осипа Федьковича”, допомогла Франкові уникнути попередніх промахів. Бо вже на півдорозі було відкинуто Федьковичів міф про Коссована, пов’язаний нібито з його власним народженням, і відмовлено трактувати “Любу-згубу” та інші твори як цілком біографічний матеріал: “в творах поетичних (мається на увазі художніх. – Л. К.) можна і треба шукати живих вражень поета, але не його повної біографії” [21: т. 27: 157]. У другій частині статті Франкова характеристика молодого віку Ю. Федьковича нагадала обережну ходу стежками, повними таємничості і передчуття знахідки істини; розважливо, із зазначенням авторства чи джерела викладено різні здогади, часто суперечливі, запропоновано власні версії щодо природи тих чи інших подій у Федьковичевому житті, залучено до аналізу і твори, але в міру – як суто художнє тло для сказаного. Мав рацію І. Дорошенко, назвавши такого І. Франка віртуозним [3: 154], бо він вільно оперував всім видрукованим та й ще не видрукованим матеріалом, піддаючи його скрупульозному науковому і, так би мовити, морально-етичному зважуванню, бо, власне, тільки в такий спосіб справді належить досліджувати життєвий шлях кожної творчої особистості. У вересні 1888 року, листуючись з М. Драгомановим, І. Франко даремно назвав цю свою статтю “Молодий вік Осипа Федьковича” скромно – “голим матеріалом без ніякої філософії” [21: т. 49: 179]. Фактично у ній, у другій її частині, стало зрозумілим, як глибоко – глибоко, ніж будь-хто інший до нього, – він перейнявся справою своєрідного реконструювання цієї долі і що він тепер не покине цієї справи, допоки не зробить усе, що може зробити.

“Зачав я ото в “Правді” стягати і критично сортувати матеріали до біографії Федьковича. Від тих матеріалів до дійсної біографії ще далеко, та все-таки хотілось би хоч намітити, що є досі певного, а що неясне” [21: т. 49: 179], – написав І. Франко К. Горбалеві уже 6 листопада 1888 року, тобто одразу після публікації “Молодого віку...”. І далі, звертаючись безпосередньо до свого адресата: “Ваш ученик д. Охримович сказав мені, що у Вас є деякі матеріали до житєписі Федьк[овича], а іменно його власні зізнання, виясняючі його прозвище Коссованюк і домашню катастрофу в його родині. Коли б Ваша ласка була уділити мені тих матеріалів чи то в копіях листів Федьковича, чи просто в ексцерпті, то я був би Вам дуже вдячний” [21: т. 49: 179].

З подібними листами на фєдьковичівську тему І. Франко звертався також до М. Драгоманова, М. Павлика, О. Колесси, О. Барвінського, О. Огоновського, Т. Галіпа, Р. Заклинського, А. Кобилянського, Ю. Романчука, О. Маковея, С. Смаль-Сто-

цького, І. Верхратського, інших громадсько-культурних діячів, виявляючи подиву гідну наполегливість. Так, зауваживши, що “Літературно-наукова бібліотека” Львова на початку 1889 року взялася публікувати “Австро-руські спомини (1867–1877)” М. Драгоманова, він тут же адресував у Софію нашому українському Герценові послання з пропозицією “в дальших главах [...] постаратись списати рельєфно і оцінити” кількох осіб, і серед них Ю. Федьковича [21: т. 49: 199], а, дізнавшись опісля, що про нього М. Драгоманов уже писав С. Смаль-Стоцькому, але той рукопис до нього не дійшов, наважується ще раз (між іншим, утретє з того приводу) потурбувати свого попереднього адресата: “Він (С. Смаль-Стоцький. – Л. К.) просить мене заявити Вам, що споминів Ваших про Федьковича він не одержував” [21: т. 49: 264]. Чи то делікатна заувага І. Франка виявилася для М. Драгоманова незрозумілою, чи надзвичайно активний у громадсько-політичному житті України професор Софійського університету тоді був надміру зайнятий, але цих вартих оприлюднення мемуарів М. Драгоманова так і не маємо, все ж залишаючись вдячними Франкові, що він так переймався їхньою долею...

Ми недаремно подали стільки реальних свідчень живого зацікавлення майбутнього автора “Мойсея” Ю. Федьковичем, аби якомога переконливіше ствердити, що з тих поодиноких Франкових публікацій листів буковинця, статей про нього, з активних пошукових зусиль, простягнених на всю Галичину, Буковину і далі, власне, й починався вінець, кульмінаційний етап діяльності одного з фундаторів федьковичезнавчої науки – безпосередня праця його над підготовкою Першого повного і критичного видання творів письменника.

Утім, школою для І. Франка була і його редакційно-видавнича праця в часописах, видання упродовж 1887–1898 років “Літературно-наукової бібліотеки”, але особливо, мабуть, підготовка до друку “Творів Володимира Навроцького” (Львів, 1884). Редактор, видавець зазначеної книги, крім того, що старанно зібрав рукописи, “застосував на практиці власний підхід до формування концепції, опрацював примітки, реалізував власні текстологічні засади” [25: 150]. Цікаво, що навіть тоді, у процесі збирання віршів В. Навроцького, свого часу редактора “Правди”, Франкові своєрідно трапився на шляху видатний буковинець: К. Навроцький, характеризуючи братові архівні скарби, згадав серед іншого про “цілі фоліанти рукописей Федьковича” [25: 141], пізніше уточнивши, що там є “поема “Лист”, частина “Рекрута”, 18 листів, писаних рукою Ю. Федьковича, його ж “З окрушків” [25: 142]. Одне слово, слушне Франкове міркування про О. Огоновського (мовляв, він у своїй “Історії літератури руської” “перший з муравлиною пильністю стягнув до купи масу біографічного й історико-літературного матеріалу, задля якого його праця довго ще не стратить своєї вартости” [21: т. 41: 521–522]) уповні стосується і самого І. Франка як федьковичезнавця.

Найімовірніше, саме він, очолюючи з 1898 року Філологічну секцію Наукового товариства імені Шевченка, а між тим тривко пам’ятаючи про нереалізовані зобов’язання суспільства щодо виходу всіх творів Буковинського Кобзаря, зініціював

роботу над виданням, склав його проспект, залучив до праці професора Львівського університету О. Колессу, автора цікавої, хоч і загалом помилкової у своїй основі розвідки “Юрій Коссован: (Осип, Домінік, Ігор Гординський де Федькович): Проба критичного розбору автобіографічних його повістей та його життєпису” (1893), а пізніше й викладача учительських семінарій Чернівців і Львова О. Маковея, котрий, можливо, на пропозицію І. Франка, в усякому разі – за його прикладом теж підготував капітальні праці з фєдьковичезнавства. Аргументи, що їх висунув директор секції, запроваджуючи вже першим томом Федьковичевих “Писань...” вихід “Українсько-руської бібліотеки”, були більше ніж вагомі: “Ся “Бібліотека” [...] повинна не тільки служити для ширшої громади жерелом докладного познайомлення з творчістю головних ратаїв нашого слова, але також основою для дальших наукових студій над ними” [16: V]. Ясно, що “філологічний” попередник цього видання – Шевченків “Кобзар”, виданий двома частинами О. Огоновським у 1892–1893 роках як спільний проект Товариства імені Шевченка і львівської “Просвіти”, подібно до шуратівського видання Ю. Федьковича були не до порівняння з новою грандіозною ідеєю. У цьому виданні мали бути представлені поезія Ю. Федьковича (т. I), його проза (т. II), драматургія (т. III); окремим, IV томом передбачено публікацію тих текстів, що не ввійшли до попередніх томів, а ще “листів поетових, документів та матеріалів до його біографії, бібліографії його писань, словарця рідких слів, що трапляються в його творах, і в кінці вступної студії, яка була би пробою синтези всего біографічного та історико-літературного матеріалу та пробою повної і всесторонньої характеристики нашого поета на тлі його часу і оточення” [16: VI].

Проект обговорювали на кількох зібраннях Філологічної секції НТШ, що відбулися, зрозуміло, після осені 1900 року, коли було укладено умову з товариством “Руська Бєсїда” у Чернівцях (офіційний контракт уклали 8 травня 1901 року [22: 1]); завдяки спогадам сучасника уявляємо і ці конкретні Франкові приходи на засідання – завчасу, як і внесення ним у роботу “своєї ясної і здорової думки”, а ще “незвичайної скромності, великого розуму, простоти, ввічливості, притім esprit (тобто запалу, натхнення. – Л. К.)” [12: 431]. Знання про ці чисто людські риси у поведінці генія, що при своїй величезній зайнятості зголосився видавати Ю. Федьковича і був готовий виконати лєвову частку роботи, здається нам конче потрібним і важливим, як і знання того, що саме в 1901–1902 роках будувалася власна оселя Франків, і він, господар, мусив і нею хоч до певної міри перейматися, – він, що вже кілька літ перебуваючи в НТШ на посаді ще й редактора, переживав, як буде підмічено згодом, “найінтенсивніший, найпродуктивніший та найкорисніший для нашого письменства” [13: 91] час.

Безумовно, що в І. Франка як упорядника першого, найважчого фєдьковичівського тому – “Поезії”, на 1901 рік уже були, окрім друкованих збірок творів буковинця, матеріали періодики, збірників, альманахів, читанок, а також автографи поета, збережені в архівах львівської “Просвіти”, чернівецької “Руської Бєсїди” або

ж отримані від приватних осіб чи то роздобуті й випадково, скажімо, 1879 року на Краківському ринкові Львова в однієї перекупки, що загортала черешні в аркуші зошита з копіями Федьковичевих поем “Новобранчик” і “Лук’ян Кобилиця” [21: т. 33: 118–119]. Старанно призбирувані вже віддавна тексти, гадаємо, одразу ж скрупульозно аналізували, варіанти порівнювали і виявляли повніші, епістолярні та інші матеріали вивчали на предмет згадування там і про невідомі ще загалові твори. У такий спосіб дослідник отримував певні орієнтири для дальшого пошуку, в орбіту якого було залучено чимало осіб – потенційних власників Федьковичевих автографів. Окрім того, справа вартувала звернення через пресу до ширшої суспільності, отож, зокрема, 19 червня 1901 року в “Буковині” було вміщено “Уклінну просьбу” О. Колесси та І. Франка – звернення “до всіх Вп. Земляків, кому дорога пам’ять одного з наших найбільших поетів”. Пропонувалося поділитися матеріалами “чи то з автографів, чи копій із тих творів Федьковича, які досі або не були друковані, або були друковані в виривках, пропусками, з відмінами і т. і., або яких першодруки недоступні” [4: 3]. Тут же подавали перелік творів, які розшукували спеціально: “Посланіє на всю соборну Україну”, “Новобранчик”, “Лук’ян Кобилиця”, “Осьмий поменник Т. Шевченка 1869 р.”, “Слово о полку Ігоря”, “Довбуш” у німецькому перекладі. Навіть маючи копії деяких цих творів, І. Франко, як бачимо, передбачав існування повніших, добротніших їх варіантів і не шкодував для пошуку зусиль.

Зрештою, факт активної збирацької праці упорядника Федьковичевих творів зафіксував його ж епістолярій, надто 1901 року Франкові листи до О. Барвінського (“особливо важно мені [...] роздобути незвісні досі Федьковичеві вірші з 60-их і 70-их років” [21: т. 50: 171], до О. Маковея в Чернівці (“чи нема там “Посланія” або ще яких віршів Федьковича?” [21: т. 50: 171], “Про Федьковичеві “Skizzen” я досі не знав нічого. Перепишіть, будьте ласкаві! [...] Говорив мені Горбаль про якісь рукописні німецькі вірші Ф[едькови]ча, які він вислав проф. Стоцькому. Що се за вірші?” [21: т. 50: 173]), як бачимо, сповнені творчого неспокою і глибокої, пристрасної перейнятості виконуваною роботою.

Не знаходить, як відомо, той, хто не шукає. У своїй просторій, правда, незавершеній статті “Перше повне видання творів Федьковича”, яка фрагментами друкувалася в “Ділі” за 1901 рік і фактично анонсувала видавничий захід НТШ, сповнений відчуття перемоги І. Франко повідомляв, що “з поетових автографів, захованих у різних місцях, редакція нового видання видобула мало що не сотню нових, досі ще не звісних творів, у тім числі, прим., збірку 32 новорічних (маланочних) коляд, у яких Федькович тоном народних щедрівок зложив свою поетичну міфологію...” [21: т. 33: 120]. Відзначимо, що навіть із виходом першого тому пошуки, й знахідки, й вишукування можливостей таки для публікації й цих новознайдених перлин не припинилися: додатком до другого тому І. Франко подав виявлений М. Павликом в архіві М. Драгоманова автограф розшукуваної поеми “Слава Ігоря”, в четвертому томі теж було подано велику добірку віршів у розділі “Поезії, повістки і варіанти”. Отож, у передмові до першого тому (вона по суті стала передмовою до загального

видання) редакція в особі свого провідника мала всі підстави сказати, що вона “сповнила совісно вложену на неї Наук[овим] товариством ім. Шевченка задачу і не вронила ані одного листочка з доступної їй письменської спадщини незабутнього поета” [16: IX–X].

Але як скомпонувати доволі різнорідний поетичний матеріал? Хронологічний принцип, якого вирішено було дотримуватись у виданні, зараз не зовсім підходив, точніше, у зрілий період творчості Федькович-поет схилився до творення і великих одностильових циклів педагогічної, релігійно-моралізаторської, жовнірської, власне фольклорної тематики: вони в поетичному світі майстра утворювали немов окремих материк, цілісність якого не випадало порушувати. І Франко, подавши поезію і ліро-епос із урахуванням часу створення, а якщо він невідомий, то за першодруками, аж відтак примістив згадані цикли в їх хронологічній послідовності, завершивши том цілком логічно німецькомовною поетичною творчістю видатного письменника, в межах 66-ти таких творів знову дотримуючись хронології. Порядок розташування поезій чи то за першою збіркою Ю. Федьковича, чи в інших загалом зберігався, але І. Франко не сприймав його як канон у тому разі, коли знаходилося підтвердження, що та чи інша поезія була написана раніше чи пізніше за інші. Так, “Нічліг” (“Звізди по небеснім граді...”) – перший відомий українськомовний твір Ю. Федьковича – відкривав книгу, хоча він друкувався згодом, уже по тому, як брошура А. Кобилянського “Slovo na slovo do redactora “Slova” (1861) з творами поета-жовніра здобула самостійне життя.

Безумовно, йдеться про роботу надзвичайно копітку, наслідки якої мусили стати несподіванкою “всім тим, хто привик поетичну творчість буковинського лірника міряти тоненькими томиками Дідицького або коломиїськими випусками” [21: т. 33: 118]. Водночас відзначимо й інше: в умовах розпорошеності матеріалу, переважній відсутності авторського датування і відсутності на той час достатньої документальної бази годі було сподіватися на стовідсоткову точність щодо залучення деяких творів у той чи інший розділ видання. Здається, перші поправки взявся вносити О. Маковей 1911 року [8: 441], пізніше С. Щурат у статті “До хронології поетичних творів Ю. Федьковича” запропонує і свої, побудовані то на новіших, невідомих Франкові документах, то на припущеннях, корективи, окремі з яких хтозна чи можуть бути прийнятними. Інакше треба було б чи не цілком розформувати масив і коломиїського видання Федьковичевих творів, і інших прижиттєвих як усталених і до певної міри вже єдиноцілих, а це хтозна чи варто робити. При тому важко не погодитися з пропозицією дослідника в наступних виданнях Федьковичевої поезії не копіювати “періодизацію цих творів у найдосконалішому їх виданні, редактованому І. Франком”, а перевіряти і виправляти її [23: 114].

Стосовно подання самих текстів поетичних творів, то позиція І. Франка була науково зваженою і послідовною, бо ґрунтувалася на орієнтації передовсім на автограф, а де його не виявлено – на першодрук, за умови і його відсутності – на копію. Останніх випадків небагато, але вони закономірно змусили редактора вда-

тися до препарації і підправити, зрозуміло, не Ю. Федьковича, а його не зовсім старанних “копістів”. Ось і в коментарі до поеми “Лук’ян Кобилиця” І. Франко детально розповів про “неконсеквенції”, наявні в списку: “раз “не”, то знов “ни”, [...] раз “Лукьян”, то знов “Лукян”, раз “шо”, то знов “що” [...], є й такі форми, як “у хати” зам[ість] “у хаті”. І далі: “Всі ті недбальства копіста ми посправляли, привертаючи по змозі текстови таку форму, в якій він міг вийти з-під пера Федьковича” [16: 170–171].

Якщо в цьому разі І. Франко використав найдоцільніший у тій ситуації метод наукового відновлення автентичного тексту з наступним обґрунтуванням, то позбавити взяті з першодруків твори невмілої редакторської опіки хтозна чи тепер було можливо. Але І. Франко і тут виявив ініціативу: він порівняв деякі перші публікації з автографами і хоча б для себе дійшов висновку, як “совісно Дідицький держався оригіналу і як мало змін він позволяв собі робити в тексті його (Федьковичевих. – Л. К.) поезій. На жаль, того не можна сказати про більшість тих редакторів-народовців, з якими Федькович мав діло пізніше” [21: т. 33: 123]. Хтозна, чи не для наочного доведення цих слів В. Бирчак у журналі “Світ” (1906. – Ч. 4) порівняв автограф оповідання буковинського письменника “Безталанне закохане” з його першодруком у “Правді”, щиро дивуючись при цьому справжній тенденції з боку редакторів “затерти в Федьковичевих творах якнайбільше прикмети гуцульського говору, а місто того надати їм черти мови Квітки і Шевченка” [1: 45].

Безумовно, така ситуація досить яскраво висвітлювала невтішний стан тодішньої української текстології в Галичині і окремішню позицію при цьому І. Франка, позицію, до якої, як нам здається, прислухалися далеко не всі. Одним із опонентів редактора аналізованого тому федьковичівських “Писань...” виступив Ю. Романчук, відомий якраз своїми активними втручаннями у видавані тексти письменників. Споряджаючи в 1914 році “Твори Йосифа Юрія Федьковича. Том перший”, цей професор відверто натякнув, що його “видане не єсть передруком якого іншого, хоч би критичного видання Наук[ового] товариства ім. Шевченка”, бо подає “текст *поправний*” (курсив наш. – Л. К.): “граматичні форми гуцульського говору я не старався всюди задержати...” [19: 511].

“Непоправний” текст із Федьковичевими віршами, що його упорядкував І. Франко, має ще й такі ціхи. По-перше, у ньому засвідчено велику увагу до варіантів того чи іншого твору (І. Франко називав їх то “редакціями”, то “перерібками”), є навіть намагання побудувати з них свосередній генеалогічний “ланцюг”; В. Бородін, аналізуючи працю І. Франка як текстолога, редактора Шевченкового “Кобзаря” 1908 року, дорікнув цьому своєму видатному колезі в галузі шевченкознавства ставленням до всіх варіантів поезій Генія як до рівнозначних, а також тим, що він не розкрив їх генеалогічно-творчу послідовність [2: 39], тоді як у випадку з Ю. Федьковичем І. Франко успішно впорався з цими напевно важливими завданнями.

Друге. Лірику й ліро-епос буковинського автора подано у супроводі нот – посторінкових приміток із різного роду поясненнями, в тому числі незрозумілих слів і

відмінностей, скажімо, між наявними автографами і першодруками. Окрім того, у кінці кожного твору запропоновано коментарі, що виявилися не лише офіційною, діловою частиною – із зазначенням відповідних паспортних даних (місця, часу, обставин народження твору і його публікації чи обставин побутування автографа) та його чисто текстологічних характеристик. І. Франко ще й вільно оперував епістолярним, власне біографічним матеріалом і водночас ширшим, який стосується історичного, літературного і власне людського контексту, він дорожить своїм читачем і дбає про його найбільшу поінформованість; із цього погляду ці коментарі є цінним джерелом для вивчення Федьковичевої спадщини та ще одним свідченням дивовижної перейнятості її долею самого І. Франка.

І третє. З усіх попередніх та й багатьох наступних повне і критичне видання творів Ю. Федьковича виявилось зразковим у плані граматичному, правописному. І тут, як і у виданні В. Щурата, і в інших, застосовано фонетичний правопис, зате коректа з огляду на особливу насиченість матеріалом виявилася особлива – “надзвичайно утяжлива”, “деякі аркуші переходили 4 й 5, а ні один не переходив менше як 3 коректи” [16: VIII–IX] (знаємо, що якась із корект належала О. Колесі, ще одна, ймовірно, В. Гнатюкові як секретареві НТШ [див.: 12: 430], отже, всі інші були Франкові). М. Мочульський, згадуючи незабутні моменти творчих буднів великого трудівника, стверджував: “Хто не бачив ніколи Франкової коректури, той не в силі уявити собі, скільки праці вложив він у чужі писання” [12: 430].

Повторюємо, у поцесі підготовки першого тому Федьковичевих творів Франкові належить левова частка роботи, виконана скрупульозно і надивовижу оперативно. Уже в квітні 1901 року, власне, ще до офіційного контракту з “Руською Бесідою” І. Франко листовно повідомив М. Грушевського як голову НТШ: “Я зредагував і зладив до друку і передав Вознякові (службовцеві друкарні. – Л. К.) початок поезій Федьковича (на 4 аркуші скрипту). [...] Редакційна робота поки що – вся моя” [21: т. 50: 167–168]. Рівно через 10 місяців, 7 лютого 1902 року, І. Франко поставив останню крапку у передмові до тому і власноруч, як завше, відніс у друкарню НТШ, що була під зарядом Кароля Беднарського, останню коректу. Незабаром книга обсягом понад 800 сторінок і тиражем 3 тисячі екземплярів зійде з мозолястої, проте легкої руки І. Франка у широкий читацький простір. Передмова виявилася загальним і суто індивідуальним Франковим зверненням до читача, вона розповіла про історію видання і вмістила, крім поіменно вдячних слів на адресу тих, хто допомагав матеріалами, проспект усього видання, формулювання загальних методів, мовних принципів, еррату до тому та інші традиційні для цієї частини відомості. Водночас Франків офіціоз мав мистецьке і людське обличчя: вже у ньому було засвідчено величезну повагу до первісного тексту, що важливий “яко прояв духу автора і певного часу” [16: V], втішеність від совісно виконаного обов’язку (що “редакція не вронила ані одного листочка з доступної їй письменської спадщини незабутнього поета”) і вказівка на невичерпаність теми (адже знайдено ще не все)...

Замість спочинку на лаврах І. Франка тут же чекатиме нова “щоденна панщина”, тобто праця над наступними томами. За шанобливим свідченням О. Колесси з його передмови до другого тому (що одну коректу “з великою старанністю робив др. Іван Франко, з котрим підписаний редактор порозумлювався часто” [17: IX]), так само, як за частиною другою третього тому “Драматичні переклади”, що взагалі вийшла за редакцією І. Франка, теж фактично стоятимуть прояви великого Франкового духу – направду “вічного революціонера”.

“Досить спорий томик” обсягом понад 500 сторінок склали Федьковичеві переклади шекспірівських трагедій “Гамлет” і “Макбет” і трагедії “Мазепа” німецького драматурга Р. Готшала. Неопубліковані свого часу, вони збереглися в рукописах, до того ж твори англійця буковинський автор перекладав з німецьких джерел, “Макбет” взагалі існував у трьох Федьковичевих варіантах, про які І. Франко висловився як про “кожний окремий переклад” [18: 176]. Так-от зізнання у передмові, що “редакційна праця над отсим томом була [...] в часті дуже важка” [18: VII], стосувалося передовсім цієї трагедії. І. Франко вибрав, як завжди, шлях тернистий, але для справи найбільш оптимальний: “взявши один, останній щодо часу, переклад основою видання, я порівнював його рядок за рядком і репліку за реплікою з обома іншими і, пропускаючи з них усе ідентичне, подав усі відміни під текстом у нотах” [18: VII]. Зрозуміло, що нот (приміток) багато, навіть видрукувані дрібненьким шрифтом, окремі розташовуються на більш як половині відповідної книжкової сторінки і розраховані, зрозуміло, що на фахівця, дослідника. Це “все, що потрібне для докладного студіювання всіх трьох перекладів”, – зазначив і сам І. Франко. Власне, автентичний текст, скрупульозно прокоментований із текстологічного боку, навіть передмова, у якій на цей раз на широкому документальному матеріалі висвітлювалася творча історія вміщених у томі перекладів і давалася їх кваліфікована оцінка, є головними аргументами на користь бодай окремих томів Першого повного і критичного видання Федьковичевих “Писань...” як цілком наукових.

Проза і драматичні переклади буковинця були видрукувані водноріч із поезією – в 1902 році, тоді як справа видання наступних томів розтяглася на десятиліття: “Драматичні твори” за редакцією О. Колесси (т. III, ч. I “А”) вийшли 1906 року, “Матеріали до житєписи Осипа Гординського-Федьковича” за редакцією О. Маковея (т. IV) – 1910 року, “Драматичні твори” за редакцією знову ж таки О. Колесси (т. III, ч. I “Б” і ч. 2 “Б”) – відповідно у 1918 і 1938 роках. І. Франко усерйоз мріяв про збірну публікацію “Матеріалів...”, саме він ініціював їхнє внесення до плану видання і навіть уголос задекларував оце своє майбутнє редакторство [15: VII]. Однак обставини, хвороби нівечать іноді найблагородніші задуми. “Матеріали...” спорядив у світ, як сказано, інший дослідник, безумовно, скориставшись зібраними Франком скарбами і прикро, що не зазначивши при цьому на титулі ім’я, котре чи не найбільше вартувало, щоб і там фігурувати. Отож, історичною справедливістю було б при майбутньому перевиданні унікального джерела Федьковичевого житєпису, як і всього рідкісного нині повного корпусу Федьковичевих творів, неодмінно врахувати цю обставину.

Відзначимо, що досвід, здобутий у роботі над Федьковичем, пізніше добре прислужився Франкові як текстологові і редакторові Шевченкового “Кобзаря”, він став зразковим для всієї редакційно-видавничої справи, надто для майбутніх видавців української літературної класики. З іншого боку, саме І. Франко своєю тридцятип’ятилітньою працею в царині фєдьковичезнавства започаткував його як науку, за слушним спостереженням Б. Кравціва, виявився фундатором у ньому “доброї франківської школи” [6: 268], оскільки залучив до неї чимало талановитих особистостей і надав їй діяльності щодо збирання, упорядкування, видання, вивчення Федьковичевих текстів не просто резонансу, а фактично загальнонаціональної значущості. У листі до О. Барвінського запитуючи його про листи буковинця й автографи творів, І. Франко підкреслив, що у цьому проханні “нема нічого [...] персонального” [21: т. 50: 169]. Утім, без персонального компоненту, без власне індивідуального сприйняття Ю. Федьковича як Майстра, так само, як без відчуття загальноукраїнської, загальнолюдської вагомості його Слова, хтозна чи працювалося б Франкові у тій царині так довго і самовіддано, хтозна чи таким дорідним було б викохане жниво.

Література:

1. Бирчак В. Замітки про Федьковичеві перводруки (Рік 1862) // Світ. – 1906. – Ч. 3.
2. Бородин В. Франко – текстолог, редактор Шевченкового “Кобзаря” // Радянське літературознавство. – 1988. – № 3.
3. Дорошенко І. Іван Франко – літературний критик. – Львів, 1966.
4. Колесса О., Франко І. Уклінна просьба // Буковина. – 1901. – 6 (19) червня.
5. Коржупова А. Іван Франко – дослідник, видавець і редактор поезій Юрія Федьковича / Наукові записки Чернівецького університету. Серія філологічних наук. – Чернівці, 1956. – Т. 20. – Вип. 3.
6. Кравців Б. Федькович у нових літературознавчих публікаціях: Зібрані твори. – Т. II / Упорядкування Б. Бойчук і В. Кульчицький-Гут. – Нью-Йорк, 1980.
7. Мазуркевич О. Іван Франко – дослідник творчості Федьковича / Слово про Великого Каменяра: Збірник статей. – К., 1956. – Т. 2.
8. Маковей О. Житєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича. – Львів, 1911.
9. Матеріали до історії зносин галичан з буковинцями. Спомини Б. А. Дідицького про Ю. Федьковича та Із. Воробкевича // Руслан. – 1907. – Ч. 48–55.
10. Микитюк В. Іван Франко та Омелян Огоновський: мовчання і діалог. – Львів, 2000.
11. Мізюн Г. Іван Франко і Юрій Федькович // Радянська Буковина: Альманах. – Чернівці, 1956.
12. Мочульський М. З останніх десятиліть життя Івана Франка (1896–1916) // Іван Франко у спогадах сучасників. – Львів, 1956.
13. Некрологи. Почесні члени. Іван Франко // Хроніка Наукового товариства імені Шевченка у Львові. – 1918. – Вип. I–III. – Ч. 60–62.
14. Огоновський О. Іван Франко // Історія літератури руської. – Львів, 1891. – Ч. III. – Відділ II.
15. Пасічник Є., Слоновьська О. Варіативність програм і підручників – це крок вперед чи назад? // Українська мова і література в школі. – 2002. – № 3.

16. Писаня Осипа Юрія Федьковича. Перше повне і критичне видане / З перводру. і автогру. зібрав, упор. і пояснення додав І. Франко. – Львів, 1902. – Т. І. Поезії.
17. Писаня Осипа Юрія Федьковича. Перше повне і критичне видане / З перводру. і автогру. зібрав, упор. і пояснив О. Колесса. – Львів, 1902. – Т. II. Повісті й оповідання.
18. Писаня Осипа Юрія Федьковича. Перше повне і критичне видане / З автогру. уперве видав І. Франко. – Львів, 1902. – Т. III. – Ч. 2. Драматичні переклади.
19. Романчук Ю. Посліслово / Твори Йосифа Юрія Федьковича. – Львів, 1914. – Т. I.
20. Свенціцький І. Місце Івана Франка в історії української філології. – Львів, 1933.
21. Франко І. Зібр. творів: У 50 томах. – К., 1976–1986.
22. Хроніка українсько-руського Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. – 1901. – Вип. III. – Ч. 7.
23. Щурат С. До хронології поетичних творів Ю. Федьковича (З додатком одного невідомого листа письменника) // Радянське літературознавство. – 1959. – № 4.
24. Якимович Б. Іван Франко – видавець творів Юрія Осипа Федьковича // Вісник Львівського університету. Серія “Книгознавство”. – Львів, 2006. – Вип. I.
25. Якимович Б. Книга, Просвіта, Нація. Видавнича діяльність Івана Франка у 70–80 роках XIX ст. – Львів, 1996.

Тетяна Масляничук (Київ)

Бібліотека Івана Франка – національне надбання України

З 2005 року Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України вперше у вітчизняній науковій практиці почав підготовку видання науково-бібліографічного опису персональної бібліотеки письменника. Йдеться про унікальну особисту бібліотеку Івана Франка, яка є складовою його фонду у згаданому відділі, де зберігаються творчі рукописи світочів української нації (від XVI ст. до сьогодення).

Зі студентських часів до кінця життя вчений-енциклопедист, великий знавець і поціновувач книги, І. Франко, старанно займався комплектацією своєї книгозбірні, яка згодом стала однією з найбільших приватних бібліотек у Львові, а щодо цінності зібраних у ній наукових і рідкісних видань навіть переважала всі тогочасні приватні зібрання. Захопившись збиранням книжок ще у п'ятому чи шостому класі Дрогобицької гімназії, на час закінчення гімназійних студій молодий І. Франко мав у своїй особистій бібліотеці понад п'ятсот томів українських і зарубіжних авторів (зауважимо, що в самому Дрогобичі на той час не було жодної публічної бібліотеки і лише деякі з викладачів мали власні невеличкі книгозбірні). Пізніше книги з Франкової колекції неабияк вплинули на формування світоглядних засад, естетичних смаків і літературних уподобань студентської молоді Львова, а сама бібліотека стала окрасою скромних помешкань митця.